

society, the signs of ethnic and racial discrimination had to occur. Historically there is ethnic discrimination against the indigenous peoples in Canada, which led to the formation of specialized boarding schools, the purpose of which was the complete assimilation of the younger generation of the Indians, Métis and Inuit. Despite the state's attempts to improve the very low socio-economic status and conditions of the indigenous peoples, they continue to exist in extremely harsh living conditions (especially on the reserves). Racism is present in Canada towards the visible minorities, whose share is growing year by year in Canada. Also statistics show racial discrimination in the form of hate crimes against the Blacks. Thus, Canada is not devoid of signs of ethnic and racial discrimination, although the principles of multiculturalism acting in this country suggest a high level of tolerance, interethnic and interracial harmony in society.

Key words: interethnic interaction, ethnic discrimination, racial discrimination, visible minorities, multiculturalism, tolerance, hate crimes.

Стаття надійшла до редколегії 30.07.2016 р.

УДК 321.01(477):796.011.3

Сергій Кулик

Опозиційна діяльність Гаррі Каспарова в контексті подій Євромайдану в Україні

Опозиційну діяльність відомого шахового генія Г. Каспарова розглянуто в контексті суспільно-політичних подій, зумовлених Помаранчевою революцією, Революцією Гідності й подальшою воєнною агресією РФ в АР Крим та південно-східних областях України. Вивчено погляди Г. Каспарова щодо подій в Україні 2004–2015 рр.; проаналізовано причини та програми його візитів до Києва. На основі виступів, книг схарактеризовано його висловлювання і громадянську позицію щодо внутрішньополітичних аспектів розвитку РФ, політичного курсу її влади, проблем європейської безпеки. Так, восени 2014-го він назвав В. Путіна «найнебезпечнішою людиною», анексію Криму оголосив воєнним злочином, який порушив усі міждержавні зобов'язання, що покладала на себе РФ, починаючи з 1991 р. З'ясовано причини підтримки країнами Заходу опозиційної діяльності Г. Каспарова, особливості його політичного стилю. Простежено політичний складник у сучасних російських шахах, перенесення її на міжнародну арену. Доведено, що офіційна російська пропаганда цілеспрямовано й систематично понижує авторитет Г. Каспарова, переглядає його біографію, спортивні досягнення.

Ключові слова: опозиція, Майдан, В. Путін, Крим, книги Г. Каспарова, міжнародні санкції, Міжнародна федерація шахів, шахи.

Постановка наукової проблеми та її значення. Багаторазовий чемпіон світу із шахів Гаррі Каспаров тривалий час боровся проти радянської номенклатури, пізніше – Міжнародної федерації шахів. Його спортивна кар'єра в СРСР була політизована Комуністичною партією, а політична активність у сучасній Російській Федерації дає підстави вважати його одним із найпослідовніших противників режиму В. Путіна. Це спричинило витіснення Кремлем Г. Каспарова з російської політики. Відомий шахіст постійно стежив за подіями в Україні, реагував на них, прагнув резонувати ці події у світовий інформаційний простір.

Збройна агресія Російської Федерації щодо України довела правильність думок і суджень Г. Каспарова, висловлених у попередні роки, щодо гострих проблем міжнародних відносин, надала його заявам нового звучання. Актуальність дослідження зумовлена й тим, що Україна через географічну близькість із РФ стала надійним притулком для російських опозиціонерів, місцем проведення ними різноманітних акцій, зокрема й Г. Каспарова.

Комплексного **дослідження** саме політичної діяльності Г. Каспарова поки що немає. Її окремі аспекти висвітлені в документах і діяльності, заснованих ним громадсько-політичних організацій, персональному сайті [15], численних публікаціях у вітчизняній [3; 5; 18] та зарубіжній пресі [13; 20], книгах Г. Каспарова [6].

Опозиційну діяльність Г. Каспарова розглядаємо в контексті подій, зумовлених Помаранчевою революцією, Революцією Гідності та подальшою збройною агресією РФ в АР Крим, південно-східних областях України. Окремо виділяємо спортивні, політичні причини візитів Г. Каспарова до

України, значення і вплив подій у нашій державі на політичну діяльність і публікації Г. Каспарова, охарактеризуємо його політичний стиль.

Мета статті – виявити прояви підтримки Г. Каспаровим подій в Україні 2004–2015 рр. та змін, які вони зумовили. **Завдання:** простежити візити Г. Каспарова в Україну; проаналізувати їх програму; охарактеризувати його позицію й висловлювання щодо агресії РФ в Україні, проблем європейської безпеки; з'ясувати реакцію російської влади на висловлювання Г. Каспарова; виділити причини політизації шахів у сучасній РФ.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. 10 березня 2005 р., відразу після перемоги на шаховому турнірі в Лінаресі, Г. Каспаров оголосив про завершення спортивної кар'єри. Відтоді він пише книги про шахи, веде колонки в шахових журналах, читає лекції з логіки й проводить тренінги з особистісного зростання, консультує компанії *Google*, *IBM*, *GE*, бере участь у семінарах ЮНЕСКО з інновацій, а його фонд просуває шахи в навчальні заклади в усьому світі. Водночас Г. Каспаров став одним із найнепримиренніших російських опозиціонерів. Він – член непарламентської опозиції, який не пропустив жодної демонстрації захисників демократії і противників В. Путіна в Москві чи Петербурзі, брав участь у різних об'єднаннях, направлених проти чинного президента. Із 2011 р. Г. Каспаров очолює Міжнародну Раду «Фонду захисту прав людини» (*«Human Rights Foundation»*) (США). Побойуючися переслідувань у справі щодо організації «масових безпорядків» 6 травня 2012 р. на Болотній площі в Москві, у лютому 2013-го діяч остаточно залишив РФ. 27 лютого 2014 р. Г. Каспаров отримав громадянство Хорватії, проте живе переважно в США.

Початок суспільно-політичної діяльності Г. Каспарова припав на Помаранчеву революцію в Україні, яку він розглядав з урахуванням російського й західного факторів. Погляди Г. Каспарова простежено в табл. 1.

Таблиця 1

Політичні погляди Г. Каспарова щодо подій в Україні 2004–2015 рр.

Події, персоналії	Трактування	Наслідки для Росії
1	2	3
<i>Помаранчева революція (2004)</i>		
Майдан	Майдан – це революційний процес, «важлива тактична перемога», яка сприяла збереженню гарантії демократичної передачі влади	Україна як приклад для РФ
<i>Революція Гідності (2013)</i>		
Режими В. Януковича, В. Путіна	В. Янукович – маріонетка В. Путіна, це різні види криміналітету. «Нафтогазова економіка» країни. РФ – фашистська держава, яку очолює диктатор. Проводить історичні паралелі з діями А. Гітлера на міжнародній арені. В. Путін – це не лише російська проблема.	Путінізм – перепона на шляху розвитку РФ. Рівень довіри до РФ навіть без В. Путіна буде вкрай низьким.
Майдан, Революція Гідності	Українці вийшли захищати свою свободу. Трагедія Майдану – це московські заготовки. Усе, що відбувається в Україні, – наслідок установлення «поліцейської держави» у РФ.	Російська опозиція втратила свій шанс узимку 2011–2012 рр., коли була можливість створити аналог Майдану. Реакція влади на можливий Майдан у РФ буде дуже жорстокою.
Олімпіада 2014 р., Сочі	«Потьомкінське село сочинської Олімпіади». Олімпіада стала каталізатором агресії.	Це – «путінське шоу». Спортсмени могли зробити антирекламу В. Путіну.
<i>Агресія в Криму, АТО</i>		
Події в Криму	Ще 2008 р. передбачив наступ РФ на Україну. План анексії Криму готувався заздалегідь і мав бути втілений 2015 р., після президентських виборів в Україні. Крим – територія України.	Питання належності Криму пов'язане з глобальним ставленням до постпутінської Росії, її місцем у світі.

Продовження таблиці 1

1	2	3
АТО, Мінські угоди	Це гібридна війна, її ціль – довести, що світовий порядок сьогодні приречений. Мінські домовленості В. Путін використовує як димову завісу, це проміжна зупинка.	В. Путін шукав національну ідею в Росії, а знайшов в Україні. «Путіну потрібні війни».
Позиція країн ЄС, США		
Лідери держав Заходу	«Американський президент просто дивиться, а Європа спить». «Те, як поводить ся Захід із Путіним, – це політична й моральна капітуляція», «політика замирення», «угодовська» позиція.	Це виклик усій сучасній системі міжнародної безпеки; світ знову перебуває в стані холодної війни.
Міжнародні санкції	Виступає за жорсткіші персональні й секторальні санкції проти РФ.	Путінське лобі досить сильне в країнах Заходу.
Постачання озброєнь Україні	«Соромно, що держави, які 1994 р. змушували Україну відмовитися від ядерної зброї, сьогодні ніяк не можуть наважитися продати їй звичайне проти-танкове озброєння»	
Російська опозиція		
Російська опозиція	Після смерті Б. Немцова у РФ відсутня опозиція, є лише певні її елементи. Г. Каспаров виступає проти «словесної еквілібристики» опозиції РФ щодо Криму. Перспектива для опозиції – революційний сценарій змін у РФ.	Влада В. Путіна створила собі «штучну опозицію» – через участь її у виборах, акціях протесту.

Складено автором: [3; 7; 14; 16].

Під час подій Помаранчевої революції Г. Каспаров привітав учасників аматорського кубка Євромайдану із шахів «Європейський дебют». У відеозверненні (25 грудня 2013 р.), опублікованому в «YouTube», політик підтримав Євромайдан [8]. Він пообіцяв приїхати до Києва після Нового року та провести сеанс одночасної гри з фіналістами змагань.

Г. Каспаров активно захищав інтереси України на міжнародній арені. Разом із М. Саакашвілі діяч виступив на слуханнях у підкомітеті співробітництва з питань Європи і регіональної безпеки Сенату США щодо «Російської агресії у Східній Європі» (4 березня 2015 р.). Він закликав Захід надати відкриту підтримку опозиційному рухові РФ, продовжити ізоляцію президента В. Путіна й допомогти Україні постачанням озброєння [15]. Г. Каспаров переконаний, що з керівною елітою у РФ неможливо домовитись.

Г. Каспаров підтримав «процес очищення» в Україні: заборони й суд над Комуністичною партією, КДБ, визнання їх злочинними організаціями; проведення люстрації, вільну пресу, свободу політ'язнів, апелювання до міжнародних інституцій. Діяч позитивно оцінив появу в українській владі М.Саакашвілі та його прихильників [3]. Усе це дає підстави стверджувати, що представникам влади в Україні варто активніше співпрацювати з Г. Каспаровим.

Краще розуміти ситуацію в Україні Г. Каспарову допомагали візити до Києва. Кожен наступний його візит був тривалішим, програма перебування більш насиченою, зростала увага засобів масової інформації. Основні заходи, що відбулися під час візитів, простежені в табл. 2.

Таблиця 2

Візити Г. Каспарова в Україну

Дата візиту	Програма перебування
1	2
18 березня 2010 р.	Зустріч з українськими експертами й журналістами у форматі дискусії на тему «Україна – Росія: авторитаризм проти демократії. Хто кого?»

Продовження таблиці 2

1	2
5–6 грудня 2014 р.	Закрита сесія екстра-класу для бізнесменів «Стратегія бізнесу як стратегія в шахах». Урочисте відкриття шахового турніру. Сеанс одночасної гри в шахи на підтримку ветеранів і поранених солдат Збройних сил України. Прес-конференція для ЗМІ. Презентація Г. Каспаровим книги В. Капустіна «За сценою Майдана».
26–28 березня 2015 р.	Публічна лекція на тему «Російська агресія в контексті світової політики» в КНУ імені Т. Шевченка. Презентація книги «Торгівля страхом». Спілкування з бізнесменами і громадськістю.

Складено автором: [16; 7; 14].

2010 р. Г. Каспаров на запрошення Інституту світової політики перебував з одноденним візитом у Києві (прольотом із Тбілісі в Москву). Під час лекції політик висловив думку, що В. Путіна скоро відсторонять від влади, не передбачав «різких поворотів в українському суспільстві й загрози переходу до авторитаризму» [16]. Стверджував: якщо президент РФ захоче «погратися» на світовій арені, європейські політики не стануть це засуджувати [11].

Під час візиту 2014 р. він перерахував на потреби української армії в зоні АТО 80 % прибутку від проведення лекції «для перших осіб бізнесу». З нагоди 23-ї річниці ЗС України та за підтримки Федерації шахів України відомий шахіст провів сеанс одночасної гри в шахи на підтримку ветеранів і поранених солдат української армії. Проти нього грали військові й волонтери: А. Вітко («Луганськ-1»), І. Мосійчук (екс-«Азов»), А. Ватовкін («Свята Марія»), міністр Міністерства молоді і спорту І. Жданов. Під час неформальної зустрічі І. Жданов і Г. Каспаров обговорили політичну ситуацію в країні та Європі, можливості врегулювання подій на Сході України [7]. На пам'ять діяч підписав прапор України й два комплекти шахів, які були продані через аукціон на користь волонтерської організації «Народний тил», а на отримані кошти закуплено медпрепарати для бійців АТО.

5 грудня 2014 р. в ефірі телепрограми «Шустер LIVE» організатори візиту вручили Г. Каспарову пам'ятну монету, яка символізує поєднання спорту й політики в його житті: на аверсі зображено його за грою в шахи, на реверсі – символи падіння режимів Януковича й Путіна. Номінал монети – 1 мат [1]. З нагоди десятиріччя Помаранчевої революції, Г. Каспаров був спеціальним гостем на презентації книги президента Федерації шахів України (ФШУ), колишнього депутата Верховної Ради України від виборчого блоку В. Ющенка «Наша Україна», В. Капустіна «За сценою Майдана» [14]. Її автор трактує Помаранчеву революцію як складову частину світового політичного процесу. На цій зустрічі Г. Каспаров говорив про вплив Майдану на Росію у 2004 р., український фактор у російській політиці. Політик критикував повільну реакцію західних країн та США на дії В. Путіна в Криму й заявив, що не можна розглядати Україну як «буферну державу з 45-мільйонним населенням і людьми «другого» сорту». Сповненими особливого змісту стали його слова: «Гарантія того, що Україна вистійть у цьому протистоянні, – сильна армія і світова підтримка».

За зізнанням Г. Каспарова, небажаними на його прес-конференції в Києві були представники провладних російських ЗМІ. Так, російські журналісти очікували сенсацій щодо його заяв про повернення в політику, можливість обійняти посаду міністра, радника президента П. Порошенка з питань побудови громадянського суспільства й боротьби з корупцією, щодо використання власного авторитету для надходження в Україну ресурсів. Дорікали йому й тим, що «він лише через рік відвідав «вільну, пост-Майданну» Україну [19].

Під час третього візиту Г. Каспарова відбулася світова прем'єра його книги «Торгівля страхом». До неї ввійшли вибрані політичні статті, у яких проаналізовано найважливіші події в російській політиці, світі 2001–2015 рр., значне місце приділено подіям в Україні останніх років [6]. Важливо, що ця книга вийшла в київському видавництві за підтримки міжнародного фонду українців за кордоном «Діаспора».

Аналізуючи візити Г. Каспарова до України, виокремимо такі аспекти. *Причина візитів* Г. Каспарова до Києва – ділова активність (проведення лекцій, тренінгів для бізнесу); популяризація шахів як виду спорту (відкриття турнірів, відвідування шахових шкіл, проведення сеансів одночасної гри). Водночас, є *спортивний і політичний складник візитів*. Спортивна зумовлена пошуком

підтримки в боротьбі за посаду президента ФІДЕ – ФШУ підтримала його на виборах керівника організації у 2010, 2014 рр. [21]. Однак переміг К. Ілюмжинов, якому активну підтримку надав В. Путін. Натомість Г. Каспарова звинуватили в корупції щодо підкупу президентів національних федерацій країн і на два роки відсторонили від будь-якої діяльності, пов'язаної із шахами. Політичний складник візитів (презентація книг, виступи, лекції) пов'язана з опозиційною діяльністю Г. Каспарова. Підтвердження цьому – той факт, що організатори візитів – приватні структури, особи, які були активними учасниками політичного процесу в Україні: Інститут світової політики – у 2010-му, В. Капустін – 2014 р.

Звернемо увагу на такі *особливості* візитів Г. Каспарова:

- здійснював їх одноосібно й лише в Києві;
- візити не були пов'язані з офіційними спортивними подіями, хоч інколи він «працював зі старої спеціальності» – грав у шахи;
- спрямовував власні (благодійні) кошти на потреби ЗС України;
- більшість зустрічей відбулась у Торгово-промисловій палаті України;
- офіційні державні особи (крім міністра Міністерства молоді і спорту І. Жданова), представники органів місцевого самоврядування м. Києва не зустрічали, не супроводжували й не були присутні на заходах за участю Г. Каспарова;
- представники вітчизняної й російської опозиції, які проживають на території України, не зустрічались із Г. Каспаровим, принаймні публічно про це не заявляли. Інформацію про перебування останнього в Києві не знаходимо в партійних ЗМІ. Загалом зустрічі, презентації Г. Каспарова були не надто численними;
- презентація книги «Торгівля страхом» відбулась із нагоди відкриття книжкової крамниці «Буква» на Хрещатику;
- видання книги Г. Каспарова «Торгівля страхом» спонукає до думки, що з ним охочіше співпрацює українська діаспора, ніж чинні українські політики. Уважаємо, що українська опозиція не має до Г. Каспарова політичної довіри.

Політичні погляди Г. Каспарова також зазнали змін:

- на початку своєї політичної діяльності діяч прагнув об'єднати всі опозиційні сили РФ (створив Демократичну партію Росії, очолював Об'єднаний громадянський фронт). Нині Г. Каспаров – самостійний опозиціонер, який жорстко критикує представників російської опозиції й розбрат у ній;
- на президентських виборах 1996 р. був довіреною особою Б. Єльцина, сьогодні він критикує «єльцинсько-путінську Росію»;
- його сподівання на стабільність у РФ в перші роки президенства В. Путіна, час падіння його режиму (2010 р.) не виправдались, як і щодо розвитку «позасистемної опозиції» в країні; можливості не проведення Олімпіади.

Підсумовуючи, виділимо такі *особливості політичного стилю Г. Каспарова*:

- часто використовує спортивну термінологію, зокрема шахову: «у шахах є правила, а Кремль змінює правила, коли захоче», «мат Путіну»; картярську: «геополітичний покер», «Путін грає в покер – підвищує ставку, розраховуючи, що суперник просто скине карти»;
 - проводить шахові й історичні паралелі. Політику В. Путіна розписує як шахову партію, його дії на міжнародній арені порівнює з поведінкою А. Гітлера: наприклад, Олімпіада 1936 р. у Берліні – Олімпіада 2014-го у Сочі; захоплення Судетів – захоплення Криму; аншлюс Австрії – аншлюс Криму; «політика умиротворення» 1930-х рр. – політика Заходу щодо сучасної РФ.
- Країни Заходу підтримують опозиційну діяльність Г. Каспарова* тому, що він:
- «зірка» світових шахів, фінансово незалежний у своїй діяльності;
 - став одним із «символів» (але не лідером – С. Кулик) російської, «пострадянської» опозиції, діяльність якої він вивів на міжнародний рівень;
 - проводить її в країнах, які географічно близькі до РФ (наприклад, після невдалої спроби отримати громадянство Латвії 2013 р. він отримав громадянство Хорватії; проживаючи здебільшого у США, буває з візитами в Україні, Грузії). Отже, влада цих країн отримала свого «домашнього» критика політики В. Путіна і розглядає Г. Каспарова як канал зв'язку з російською опозицією;
 - у своїх виступах розглядає не лише внутрішньополітичні проблеми РФ, а й проблеми регіональної й міжнародної безпеки; критикує політичне керівництво країн Заходу, їх політичний курс загалом. Так, він публічно звинуватив Б. Обаму в слабкості й нерішучості щодо дій В. Путіна.

Г. Каспаров простежує *стійку тенденцію політизації в розвитку сучасних російських шахів*. Підтримка Г. Каспаровим подій в Україні різко контрастує з громадянською позицією провідних російських шахістів. Наприклад, світова легенда шахів, а нині депутат Державної Думи, заступник голови комітету економічної політики, інноваційного розвитку і підприємництва А. Карпов уже 13 березня 2014 р. відвідав окупований Крим для розвитку шашково-шахових клубів на півострові [17]. Отже, вони стали цілковитими політичними антиподами, а тривале протистояння «двох К» на сучасному етапі охопило проблеми міжнародних відносин. Ще один претендент на чемпіона світу із шахів, уродженець Криму, який 2009 р. змінив українське громадянство на російське, С. Карякін заявив, що його мала батьківщина змінила громадянство услід за ним [5]. Підтримав приєднання Криму до РФ і один із лідерів російських шахів А. Галлямова.

Г. Каспаров стверджує: що «диктатура завжди розглядає спорт як частину політичної кампанії». Він аргументовано доводить, що вже тривалий час ФІДЕ – утриманка російської шахової федерації [18]. По-перше, її колишній президент А. Дворкович – помічник президента В. Путіна, нинішній – А. Філатов – довірена особа останнього; по-друге, піклувальну раду федерації очолює Д. Песков – прес-секретар Президента; по-третє, перелік прізвищ цієї ради «не менш переконливий, аніж Ради безпеки Росії».

У цьому контексті Г. Каспаров уважав політичною ініціативу президента ФІДЕ К. Ілюмжинова щодо проведення фінального матчу Чемпіонату світу із шахів серед жінок – між чинною чемпіонкою світу, львів'янкою М. Музичук і претенденткою на це звання китаянкою Хоу Іфань (Львів, березень 2016 р.) та оголошення 2016-го – роком шахів в Україні (етап жіночого Гран-прі ФІДЕ в Києві, жовтень). Аналізуючи діяльність президента ФІДЕ, Г. Каспаров дійшов висновку, що К. Ілюмжинов «виконує делікатні доручення Кремля в «гарячих точках планети», а матч у Львові – це можливість «зафіксувати російську присутність в українській політиці через різні гуманітарні й соціальні контакти» [4]. Тому Г. Каспаров виступив проти співпраці української влади, ФШУ з ФІДЕ щодо цих ініціатив.

Уважаємо, що Київ став «полем битви» інтересів Г. Каспарова та К. Ілюмжинова. Так, останній, використавши ідеї свого опонента щодо просування шахів у навчальні заклади, випередив його. На зустрічі з мером В. Кличком президент ФІДЕ домовився про запровадження факультативів із шахів у середніх школах міста [9].

Намагаючися знівелювати міжнародний авторитет Г. Каспарова, російська влада, провладні засоби масової інформації («інформаційні війська», за означенням Г. Каспарова), завдають йому *серйозних репутаційних утрат*. Промовистий факт: президент РФ на зустрічі з керівниками міжнародних спортивних організацій (2014) назвав Г. Каспарова «видатним шахістом, але не дуже ефективним політиком» [12]. 2015 р. вище керівництво країни вилучило нарис про видатного шахіста зі ювілейного тому спортивного товариства «Спартак» (2015), його прізвище не згадано навіть у списку орденоносців [2]. Пропагандисти, так називає Г. Каспаров офіційних російських журналістів, іронічно, з відтінком легковажності висвітлюють діяльність останнього, наприклад, «Бедный Гарри Каспаров, где же твой шахматный ум?» [10], називають його «лібералом» (у негативному трактуванні цього слова), О. Бендером, гастролером, проплаченим яструбом-русофобом, який через свій істеричний характер «умудрився розгубити союзників навіть у стані російської опозиції». Вони закидають Г. Каспарову втрату Батьківщини, адже він не вважає себе громадянином сучасної Росії; акцентують увагу на тому, що влада Латвії відмовила йому в наданні громадянства. Уважаємо, що це частково дало свій результат: західноєвропейська преса не приділяє достатньо уваги опозиційній діяльності Г. Каспарова, вважаючи «його становище на російській політичній сцені малопомітним» [13]. Децю активніше висвітлено опозиційну діяльність Г. Каспарова у пресі США.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Висловлювання, громадянська позиція колишнього чемпіона світу із шахів, а нині правозахисника й опозиціонера Г. Каспарова привертають увагу світової громадськості. Візити Г. Каспарова в Україну засвідчують демократичні зміни в нашій країні, надають міжнародного резонансу подіям у ній, загострюють увагу на відповідальності вітчизняної опозиції, керівництва країн ЄС і США в ситуації щодо російсько-українського конфлікту. Автор статті не вважає його узагальненим представником російської опозиції, точніше, це – самодостатній громадський діяч, індивідуальний опозиціонер, персональний критик В. Путіна.

Г. Каспаров використовує шахи для популяризації своїх політичних ідей. Його «улюблена» шахова фігура – В. Путін. Тому влада Кремля, провладні ЗМІ цілеспрямовано профанують Г. Каспарова

в очах російської і світової громадськості. Хоча «путінські лакеї викреслюють його ім'я з кожної радянської/російської книги рекордів», однак політик він сподівається бути корисним у тих суспільно-політичних процесах, які, на його думку, очікують Росію. Це й визначає подальші перспективи досліджень.

Джерела та література

1. В Киеве выпустили памятную монету, посвященную российскому оппозиционеру Гарри Каспарову. – 09.12.2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.44.ua/article/685280>.
2. Гик Е. Как Каспаров исключили из «Спартака», а Путин проиграл Бродскому. – 17.07.2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://chess-news.ru/node/19564>.
3. Глуховский М. Гарри Каспаров об убийстве Немцова, крахе Путина и распаде России. – 30.03.2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://glavcom.ua/articles/27890.html>.
4. Голинько И. Зачем Путину год шахмат в Украине – 02.09.2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ru.espresso.tv/article/2015/09/02/zachem_putynu_god_shakhmat_v_ukrayne
5. Кабанов А. Игра вне политики. – 08.04.2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kommersant.ru/doc/2448234>.
6. Каспаров Г. Торговля страхом. – Киев : Саммит Книга, 2015. – 232 с.
7. Каспаров поддержал украинскую армию игрой в шахматы. – 06.12.2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://lb.ua/news/2014/12/06/288471_kasparov_podderzhal_ukrainskuyu.html.
8. Каспаров приїде до Києва зіграти з фіналістами «Європейського дебюту». – 27.12.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://newvv.net/politics/ukraine/227683.html>.
9. Кирсан Илюмжинов встретился с Виталием Кличко. – 01.09.2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.elista.org/sport/kirsan_ilyumzhinov_vstretilsya_s_vitaliem_klichko_foto1/.
10. Косаговский Ю. Бедный Гарри Каспаров, где же твой шахматный ум? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.liveinternet.ru/community/globalnaya_politika/post338757757.
11. Котомкина О. Гарри Каспаров: Гитлер завоевывал Европу танками, а Путин – банками. – 19.03.2010 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://k-z.com.ua/myr/8532-garri-kasparov-gitler-zavoevyval-evropu-tankami-a-putin-bankami>.
12. Кривобок Р. Путин назвал Каспарова выдающимся шахматистом, но не политиком – 09.10.2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ria.ru/sport/20141009/1027619943.html>.
13. Николя Стель (Nicolas Stiel). Каспаров верит, что Путина свергнут, как Мубарака. – 31.05.2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://inosmi.ru/politic/20120531/192895672.html>.
14. Презентация книги В.Капустина «За сценой Майдана». – 06.12.2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://nashkiev.ua/afisha/lekcii/prezentaciya-knigi-viktora-kapustina-za-scenoy-maydana.html>.
15. Речь Гарри Каспарова в Сенате США. – 05.03.2015 г. Пятая колонка. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kasparov.ru/material.php?id=54F85541BE947>.
16. Сергеева А. Каспаров в Киеве пообещал, что Путина скоро свергнут [Электронный ресурс]. – 18.03.2010 г. – Режим доступа : http://pikabu.ru/view/kasparov_v_kieve_poobeshchal_chno_putina_skoro_svergnut_29652.
17. Смирнов Д. Шахматист Карпов рассказал о хорошей жизни крымчан в России. – 13.03.2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vesti-ukr.com:88/krym/42207-v-krym-priehal-legendarnyj-grossmeyster>.
18. Сохар О. «Гарри Каспаров: Шахматы – это спецоперация Путина. Украинская власть должна это осознать». – 06.07.2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://obozrevatel.com/politics/13806-garry-kasparov-kirsan-ilyumzhinov-lviv.htm>
19. Стримов Е. Каспаров в Украине: поработаю по старой специализации. – 04.12.2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : РИА Новости Украина: <http://rian.com.ua/story/20141204/360373411.html>.
20. *Томов А. Каспаров выступил перед сенаторами США с призывом «вырезать Путина, как раковую опухоль». – 05.03.2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mk.ru/politics/2015/03/05/kasparov-vystupil-pered-senatorami-ssha-s-prizyvom-vyrezat-putina-kak-rakovuyu-opukhol.html>.
21. Украинская федерация обвиняет ФИДЕ в «зависимости от Кремля». – 19.07.2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sfd-chess.ru/ukrainskaya-federaciya-obvinyayet-fide-v-zavisimosti-ot-kremlya.php>.

Кулик Сергей. Оппозиционная деятельность Гарри Каспарова в контексте событий Евромайдана в Украине. Оппозиционная деятельность известного шахматного гения Г. Каспарова рассмотрена в контексте общественно-политических событий, обусловленных Помаранчевой революцией, Революцией Достоинства и последующей военной агрессией РФ в АР Крым и юго-восточных областях Украины. Изучены взгляды Г. Каспарова на события в Украине 2004–2015 гг.; проанализированы причины и программы его визитов в Киев. На основании выступлений, книг охарактеризовано его высказывания и гражданскую позицию относительно внутреннеполитических аспектов развития РФ, политического курса её власти, проблем европейской безо-

пасности. Так, осенью 2014-го он назвал В. Путина «самым опасным человеком в мире», аннексию Крыма объявил военным преступлением, которое нарушило все межгосударственные обязательства, взятые на себя РФ, начиная с 1991 г. Выяснены причины поддержки странами Запада оппозиционной деятельности Г. Каспарова, особенности его политического стиля. Прослежено политическую составляющую в современных российских шахматах, перенесение ее на международную арену. Доказано, что официальная российская пропаганда направленно и систематически понижает авторитет Г. Каспарова, пересматривает его биографию, спортивные достижения.

Ключевые слова: оппозиция, Майдан, В. Путин, Крым, книги Г. Каспарова, международные санкции, Международная федерация шахмат, шахматы.

Kulyk Sergey. Opposition Activity Garry Kasparov in the Context of Events in Ukraine Euromaidan. Opposition activity known chess genius G. Kasparov considered in the context of social and political events that caused the Orange Revolution, Revolution Advantages and subsequent military aggression of Russia in the Crimea and south-eastern regions of Ukraine. G. Kasparov studied the views on the events in Ukraine 2004–2015 gg.; The reasons of its program and visits to Kyiv. Based on appearances, books described his remarks and citizenship on political aspects of the Russian Federation, the political course of the authorities, the problems of European security. Since autumn 2014 the first he called Putin «the most dangerous man», declared the annexation of the Crimean war crimes that violated all interstate obligations pinned over Russia, since 1991 The reasons supporting the opposition of the West G. Kasparov, especially his political style. It traces the political component in modern Russian chess, transfer it to the international arena. It is proved that the official Russian propaganda purposefully and systematically reduces the authority of G. Kasparov, revising his biography, sports achievements.

Key words: opposition, Maidan, Vladimir Putin, Crimea, books G. Kasparov, international sanctions, the International Federation of Chess, chess.

Стаття надійшла до редколегії 12.09.2016 р.

УДК 327.8(470+571:477):321.64

Віталій Моцок

Протидія просуванню демократії й поширенню авторитаризму в зовнішній політиці Російської Федерації щодо України

У статті досліджено аспекти протидії просуванню демократії й механізми поширення авторитаризму в зовнішній політиці Російської Федерації щодо України. Автор наголошує, що концепція і практика глобального поширення демократії призвела до реакції неліберальних режимів, які відпрацювали механізми протидії просуванню демократії і розробили засоби поширення авторитаризму задля самозбереження і посилення. Російська Федерація використала вагомий інструментарій протидії просуванню демократії і поширенню авторитаризму щодо України під час і після двох найбільш яскравих прикладів участі зовнішніх гравців у процесах демократизації, а саме: Помаранчевої революції 2004–2005 рр., Євромайдану й Революції Гідності у 2013–2014 рр. в Україні.

Ключові слова: просування демократії, поширення авторитаризму, Україна, Росія.

Постановка наукової проблеми та її значення. З погляду завершення 2016 р. протидія просуванню демократії – цілком логічна реакція авторитарних, напівавторитарних, конкурентних авторитарних, псевдodemократичних і неконсолідованих демократичних режимів, або загалом гібридних режимів, на більш скоординовані дії головних глобальних і регіональних акторів із просування демократії. Ці неліберальні режими витримали черговий, але й найбільш вагомий, натиск головних акторів із просування демократії і щодо них самих, і тих політичних режимів, що перебувають у безпосередній їх близькості й родинності, та розробили певні механізми протидії поширенню демократії. Для цього дослідження використаний досвід реакції Російської Федерації на зовнішнє поширення демократії в політиці провідних західних акторів щодо східноєвропейського простору. У цьому зв'язку значення України вагоме, оскільки вона, по-перше, є як об'єктом зовнішнього просу-